

De botten van Orestes

Sparta strijdt met Tegea over de hegemonie van de Peloponnesos. Tegea heeft de eerste oorlog gewonnen. In de volgende tekst wordt hoe de Spartanen er dankzij het orakel van Delphi erin slagen van Tegea winnen.

1 Κατὰ μὲν δὴ τὸν πρότερον πόλεμον
συνεχῶς αἰεὶ κακῶς ἀέθλεον πρὸς τοὺς Τεγεήτας, κατὰ δὲ
τὸν κατὰ Κροῖσον χρόνον καὶ τὴν Ἀναξανδρίδεά τε καὶ
Ἀρίστωνος βασιληίην ἐν Λακεδαίμονι ἤδη οἱ Σπαρτιῆται
5 κατυπέτεροι τῷ πολέμῳ ἐγεγόνεσαν, τρόπῳ τοιῶδε γενό-
μενοι· ἐπειδὴ αἰεὶ τῷ πολέμῳ ἐσσοῦντο ὑπὸ Τεγεητέων,
πέμψαντες θεοπρόπους ἐς Δελφοὺς ἐπειρώτων τίνα ἂν θεῶν
ἰλασάμενοι κατύπερθε τῷ πολέμῳ Τεγεητέων γενοίατο. Ἡ δὲ
Πυθίη σφι ἔχρησε τὰ Ὀρέστεω τοῦ Ἀγαμέμνονος ὅστέα
10 ἐπαγαγομένους. Ὡς δὲ ἀνευρεῖν οὐκ οἶοί τε ἐγίνοντο τὴν
θήκην τοῦ Ὀρέστεω, ἔπεμπον αὐτίς τὴν ἐς θεὸν ἐπειρησο-
μένους τὸν χῶρον ἐν τῷ κέοιτο Ὀρέστης. Εἰρωτῶσι δὲ
ταῦτα τοῖσι θεοπρόποισι λέγει ἡ Πυθίη τάδε·
ἔστι τις Ἀρκαδίας Τεγέη λευρῶ ἐνὶ χώρῳ,
15 ἔνθ' ἄνεμοι πνεύουσι δύω κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης,
καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πῆματι κεῖται.
ἔνθ' Ἀγαμεμνονίδην κατέχει φυσίζοος αἴα·
τὸν σὺ κομισσάμενος Τεγέης ἐπιτάροθος ἔσση.
ὥς δὲ καὶ ταῦτα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀπειχόν τῆς
20 ἐξευρέσιος οὐδὲν ἔλασσον, πάντα διζήμενοι, ἐς οὗ δὴ Λίχης
τῶν ἀγαθοεργῶν καλεομένων Σπαρτιητέων ἀνεῦρε, οἱ δὲ
ἀγαθοεργοὶ εἰσι τῶν ἀστῶν, ἐξιόντες ἐκ τῶν ἰπέων αἰεὶ
οἱ πρεσβύτατοι, πέντε ἔτεος ἐκάστου· τοὺς δεῖ τοῦτὸν τὸν
ἐνιαυτόν, τὸν ἂν ἐξίωσι ἐκ τῶν ἰπέων, Σπαρτιητέων τῷ
25 κοινῷ διαπεμπομένους μὴ ἐλινύειν ἄλλους ἄλλη. Τούτων
ὄν τῶν ἀνδρῶν Λίχης ἀνεῦρε ἐν Τεγέῃ καὶ συντυχίη χρη-
σάμενος καὶ σοφίῃ. Ἐούσης γὰρ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπι-
μειξίης πρὸς τοὺς Τεγεήτας ἐλθὼν ἐς χαλκήιον ἐθηεῖτο

σίδηρον ἐξελαυνόμενον καὶ ἐν θώματι ἦν ὀρῶν τὸ ποιούμενον.
 30 Μαθὼν δέ μιν ὁ χαλκεὺς ἀποθωμάζοντα εἶπε παυσάμενος τοῦ
 ἔργου· Ἦ κου ἄν, ὦ ξεῖνε Λάκων, εἶ περ εἶδες τό περ ἐγώ,
 κάρτα ἂν ἐθώμαζες, ὅκου νῦν οὕτω τυγχάνεις θῶμα ποιού-
 μενος τὴν ἐργασίην τοῦ σιδήρου. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῆδε θέλων
 [ἐν] τῆ αὐλῇ φρέαρ ποιήσασθαι, ὀρύσσων ἐπέτυχον σορῶ
 35 ἐπταπήχεϊ· ὑπὸ δὲ ἀπιστίας μὴ μὲν γενέσθαι μηδαμὰ μέζονας
 ἀνθρώπους τῶν νῦν ἄνοιξα αὐτὴν καὶ εἶδον τὸν νεκρὸν μήκει
 ἴσον ἐόντα τῆ σορῶ. Μετρήσας δὲ συνέχωσα ὀπίσω. Ὁ μὲν
 δὴ οἱ ἔλεγε τὰ περ ὀπώπεε, ὁ δὲ ἐννώσας τὰ λεγόμενα
 συνεβάλλετο τὸν Ὀρέστεα κατὰ τὸ θεοπρόπιον τοῦτον εἶναι,
 40 τῆδε συμβαλλόμενος· τοῦ χαλκέος δύο ὀρέων φύσας τοὺς
 ἀνέμους εὔρισκε ἐόντας, τὸν δὲ ἄκμονα καὶ τὴν σφῦραν τόν
 τε τύπον καὶ τὸν ἀντίτυπον, τὸν δὲ ἐξελαυνόμενον σίδηρον
 τὸ πῆμα ἐπὶ πῆματι κείμενον, κατὰ τοιόνδε τι εἰκάζων, ὡς
 ἐπὶ κακῷ ἀνθρώπου σίδηρος ἀνεύρηται. Συμβαλόμενος δὲ
 45 ταῦτα καὶ ἀπελθὼν ἐς Σπάρτην ἔφραζε Λακεδαιμονίοισι πᾶν
 τὸ πρῆγμα. Οἱ δὲ ἐκ λόγου πλαστοῦ ἐπενείκαντές οἱ αἰτὴν
 ἐδίωξαν. Ὁ δὲ ἀπικόμενος ἐς Τεγέην καὶ φράζων τὴν ἑωυτοῦ
 συμφορὴν πρὸς τὸν χαλκέα ἐμισθοῦτο παρ' οὐκ ἐκδιδόντος
 τὴν αὐλήν. Χρόνῳ δὲ ὡς ἀνέγνωσε, ἐνοικίσθη, ἀνορύξας δὲ
 50 τὸν τάφον καὶ τὰ ὀστέα συλλέξας οἶχετο φέρων ἐς Σπάρτην.
 Καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου, ὅκως πειρώατο ἀλλήλων, πολλῶ
 κατυπέτεροι τῷ πολέμῳ ἐγίνοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἤδη δὲ
 σφι καὶ ἡ πολλὴ τῆς Πελοποννήσου ἦν κατεστραμμένη.

Herodotos, Historiai 1, 67-68

1	κατὰ + <i>acc.</i>	tijdens, in	
2	συνεχέως	voortdurend	
	ἀεθλέω	strijden	ἀέθλεον <i>D1/A3</i>
	ἀέθλον	<i>onderwerp zijn</i>	οἱ Σπαρτιῆται (<i>regel 4</i>)
	οἱ Τεγεῆται	inwoners van Tegea	(<i>stad op de Peloponnesos, ca. 65 km noordelijk gelegen van Sparta</i>)
3	ὁ Κροῖσος	Kroisos	(<i>koning van Lydië 560-546</i>)
	ὁ Ἀναξανδρίδης	Anaxandrides	(<i>koning van Sparta 560-520</i>)

	Ἀναξανδρίδew	B2	
4	ὁ Ἀρίστων, Ἀρίστωνος	Ariston	(koning van Sparta 560-510)
	ἡ βασιλήη	koningschap	βασιληήν A1
	ἡ Λακεδαίμων, Λακεδαίμονος	Lakedaimoniē,	Sparta
5	κατυπέρτερος	sterker	
6	έσσόομαι	overwonnen worden	έσσούντο D1
	Τεγεητέων	B1	
7	ὁ θεόπροπος	bode (om een orakel te raadplegen)	
	έπειρωτάω	vragen	
8	ιλάσκομαι aor.	ιλασάμην	gunstig stemmen
	κατύπερθε + gen.	sterker dan	
	γενοίατο	lees γενοίντο	
8/9	ἡ Πυθίη	Pythia	Πυθίη A1
	σφι	C2	
9	χράω	een orakel geven, antwoorden	
	Ὅρέστεω	B2	
	τὸ ὀστέον	bot	ὀστέα A3
10	έπάγομαι	naar het eigen land brengen	
	έπαγαγομένους	lees αὐτοὺς έπαγαγομένους	κατύπερθε ἂν γενέσθαι
	ἀνευρίσκω	ontdekken, (terug)vinden	
	οἴός τε γίνομαι + inf.	kunnen, in staat zijn	έγίνοντο E2
10/11	ἡ θήκη	(doods)kist, graf	
11	αὐτίς	opnieuw, weer	
	τὴν ἐς θεὸν	vul aan πομπήν	
	ἡ πομπή	gezantschap	
11/12	έπειρησομένους	lees έπειρησομένην	
	έπειρόμαι fut.	έπειρήσομαι	vragen
12	τῷ	C4	
	κέοιτο	optativus van κεῖμαι	
13	τοῖσι θεοπόποισι	B3	
14-19	Pythia zegt orakel in hexameters.		
14	Ἀρκαδίας	A1	
	λευρός	effen, open, vlak	
	ἐνί	lees ἐν	
15	πνείω	blazen, waaien	
16	ὁ τύπος	slag	
	ὁ ἀντιτύπος	tegenslag, weerslag	
	τύπος ἀντιτύπος	vul aan εἰσί	
	τύπος ἀντιτύπος	asyndeton	
	τὸ πῆμα, πῆματος	verdriet, ongeluk, ramp	
17	ὁ Ἀγαμεμνονίδης	zoon van Agamemnon	
	φυσίζοος 2	graanvoortbrengend	
	ἡ αἶα	land, aarde	
18	τὸν	= τοῦτον	
	κομίζομαι	naar huis brengen	
	ὁ έπιτάρροθος	beschermheer	
	έσση	lees έσει	
19	ἀπέχω + gen.	verwijderd zijn, verder zijn van	

19/20	ἡ ἐξεύρεσις, ἐξευρέσιος	oplossing	ἐξευρέσιος B6
20	ἔλασσον A2		
	δίζημαι	zoeken	
	ἕς οὗ	totdat	
21	ὁ ἀγαθοεργός	agathoërg (<i>diplomaat van Sparta</i>)	
	καλεομένος	zogeheten	καλεομένων A3
	Σπαρτητέων	B1	
	ἀνεῦρε	D1	
22	ὁ ἀστός	burger	
22/23	ἐξιόντες ... <i>t/m</i> ...	πρεσβύτατοι	<i>bijstelling bij</i> οἱ ἀγαθοεργοί
22	ἔξειμι	uitgaan, weggaan, verlaten	
	οἱ ἱππεῖς, ἱπέων	lijfwachten (<i>van de koningen</i>)	
23	οἱ πρεσβύτατοι	<i>hier:</i> de aanzienlijksten	
	τοὺς	<i>nl. de agathoërgen</i>	
24/25	τῷ κοινῷ + <i>gen.</i>	in dienst van	
25	διαπέμπω	in alle richtingen uitzenden	
	ἐλινύω	rusten	
	ἄλλος ἄλλη	de een hierheen, de ander daarheen	
26	ῶν	E1	
	ἡ συντυχίη	toeval	
27	ἐοῦσης	D2	
27/28	ἡ ἐπιμειξίη πρὸς + <i>acc.</i>	omgang met	
28	τὸ χαλκήιον	smederij	
	θηέομαι	met belangstelling kijken	
29	ἐξελαύνομαι	smeden	
	ἐν θώματι εἰμί	verbaasd zijn	
30	μιν	C2	
	ὁ χαλκεύς, χαλκέος	smid	
	ἀποθωμάζω	verbaasd zijn	
31	ἤκου	zeker wel, dan wel	κου E3
	Λάκων, Λάκωνος	Lakonisch, Spartaans	
	εἶ περ εἶδες τὸ περ ἐγὼ	<i>vertaal:</i> εἶ περ εἶδες τούτο, ὃ περ ἐγὼ εἶδον	
32	κάρτα	zeer, erg	
	θωμάζω	verbijsterd zijn	
	όκοῦ	aangezien, omdat	όκοῦ E3
32/33	θῶμα ποιέομαι + <i>acc.</i>	zich verbazen over	
33	ἡ ἐργασίη	het bewerken	
34	ἡ αὐλή	binnenplaats	
	τὸ φρέαρ	put, kuil	
	ὀρύσσω	graven	ὀρύσσω A2
	ἐπιτυγχάνω + <i>dat.</i>	stoten op, ontdekken	
	ἡ σορός	(doods)kist	
35	ἑπταπήχυς, ἑπταπήχεος	zeven el lang	
	μή ... μηδαμά	geenszins	
	μέζων, μέζονος	groter	
36	ἀνοίγνυμι <i>aor.</i> ἀνοιξα	openen	
37	έόντα	D2	
	μετρέω	meten	

	συγχώννυμι	<i>aor.</i> συνέχωσα	dichtgooien, begraven
38	οἱ	C2	
	τά περ	<i>lees</i> ταῦτα, ἅ περ	
	ὁπώπεε	3 <i>enk. pl.perf. act. ind. van</i> ὀράω	
	ἐννοέω	<i>aor.</i> ἐννώσα	nadenken
39	συμβάλλομαι	concluderen	
	τὸ θεοπρόπιον	orakel	
40	τῆδε	zo	
	ὀρέων	<i>lees</i> ὀρῶν	
	ἡ φῦσα	blaasbalg	
41	ἐόντας	D2	
	ὁ ἄκμων, ἄκμονος	aambeeld	
	ἡ σφῦρα	hamer	
43	εἰκάζω	vermoeden	
	κατὰ τοιόνδε τι	op ongeveer de volgende manier	
44	τὸ κακόν	ramp	
	ἀνεύρηται	3 ^e <i>enk. perf. pass. ind. van</i> ἀνευρίσκω	
45	Λακεδαιμονίοισι	B3	
46	ὁ λόγος	<i>hier:</i> aanklacht	
	πλαστός	verzonnen	
	ἐπιφέρω	<i>aor.</i> ἐπηνείκα αἰτίην + <i>dat.</i>	beschuldigen ἐπενείκαντες D3
47	διώκω	verbannen	
	ἀπικόμενος	A4	
	έωντοῦ	C3	
48	ἡ συμφορὴ	ongeluk	
	μισθόομαι	huren	
	παρ' οὐκ ἐκδιδόντος	<i>lees</i> παρ' αὐτοῦ οὐκ ἐκδιδόντος	
	ἐκδίδωμι	verhuren	
49	χρόνω	tenslotte, eindelijk	
	ἀναγιγνώσκω	overreden	
	ἐνοικίζομαι	huurder worden	
	ἀνορύσσω	opgraven, openen	
51	ὅκως + <i>opt. iterativus</i>	telkens wanneer	ὅκως E3
	πείραομαι + <i>gen.</i>	strijden met	
	πειρώατο	<i>lees</i> πειρῶντο	
53	ἡ πολλή	het grootste deel	
	καταστρέφομαι	<i>perf.</i> κατεστράμμαι	veroveren, onderwerpen

ONTHOUDBLOKKEN

Herodotus schreef in het Ionisch dialect, dat gesproken werd aan de westkust van Klein-Azië. Het Ionisch bevat een groot aantal verschijnselen die afwijken van het Attisch. De belangrijkste hiervan worden in de onderstaande lijst gegeven.

A Algemeen

- 1 Het Ionisch heeft η, ook na ρ, ι en ε, waar het Attisch een lange α heeft.

Voorbeelden:

r. 4 βασιλήην *Attisch:* βασιλείαν

r. 9 Πυθίη *Attisch:* Πυθία

r. 14 Ἀρκαδίης *Attisch:* Ἀρκαδίας

- 2 Waar we in het Attisch -ττ- vinden, staat in het Ionisch -σσ-.

Voorbeelden:

r. 20 ἔλασσον *Attisch:* ἔλαπτον

r. 34 ὀρύσσων *Attisch:* ὀρύττων

- 3 Contractie (*samentrekking*)

Vaak blijft in het Ionisch samentrekking van klinkers binnen één woord achterwege, waar die in het Attisch wel voorkomt. In de meeste gevallen gaat het om ε + klinker; εο wordt soms samengetrokken tot ευ.

Voorbeelden:

r. 2 ἀέθλεον *Attisch:* ἠθλοῦν

r. 9 ὀστέα *Attisch:* ὀστᾶ

r. 21 καλεομένων *Attisch:* καλουμένων

- 4 Psilosis (*verlies van aspiratie*)

In het dialect van Herodotus werd de *h* aan het begin van een woord niet uitgesproken. Dit verschijnsel noemt men *psilosis*. Je ziet dit o.a. in samenstellingen als ἀπικνέομαι (*Attisch:* ἀφικνέομαι) en in andere combinaties met voorzetsels. In onze Herodotus-tekst echter is de spiritus asper toegevoegd, naar de regels van het Attisch (bijv.: ὁ, ἐλέσθαι, οἶους).

Voorbeeld:

r. 47 ἀπικόμενος *Attisch:* ἀφικόμενος

B Zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden

- 1 De genitivus meervoud van de zelfstandige naamwoorden die verbogen worden volgens de α-declinatie gaat uit op -έων. Dit geldt ook voor de α-vormen van de bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden en participia.

Voorbeelden:

r. 6 Τεγεητέων *Attisch:* Τεγεατῶν

r. 21 Σπαρτητέων *Attisch:* Σπαρτιατῶν

- 2 Bij de zelfstandige naamwoorden van de α-declinatie op -ης gaat

- de genitivus enkelvoud uit op -εω.

- accusativus enkelvoud vaak uit op -εα.

Voorbeeld:

r. 9 Ὀρεστέω Attisch: Ὀρέστου

3 Dativus meervoud

Bij de lidwoorden en bij de woorden die verbogen worden volgens de α-declinatie en de ο-declinatie gaat de dativus meervoud uit op -ησι(ν) en -οισι(ν).

Voorbeelden:

r. 13 τοῖσι θεοπροποῖσι Attisch: τοῖς θεοπροποῖς

r. 45 Λακεδαιμονίοισι Attisch: Λακεδαιμόνιοις

5 De genitivus enkelvoud van woorden en eigennamen op -ης van de gemengde declinatie en van de zelfstandige naamwoorden van het type βασιλεύς gaat uit op -εος.

6 Zelfstandige naamwoorden op -ις van het type πόλις behouden de ι in alle naamvallen. De volledige verbuiging van πόλις luidt:

nom. enk.	ἡ πόλις	nom. meerv.	αἱ πόλιες
gen. enk.	τῆς πόλιος	gen. meerv.	τῶν πολίων
dat. enk.	τῇ πόλι	dat. meerv.	τῇσι πόλισι(ν)
acc. enk.	τὴν πόλιν	acc. meerv.	τὰς πόλιας/πόλις

Voorbeeld:

r. 20 ἐξευρέσιος Attisch: ἐξευρέσεως

C Voornaamwoorden

1 Het persoonlijk voornaamwoord van de 1^e en 2^e persoon

De persoonlijke voornaamwoorden ἐγώ, σύ, ἡμεῖς en ὑμεῖς hebben enkele afwijkende vormen (*cursief gedrukt*):

	ik	jij	wij	jullie
nom.	ἐγώ	σύ	ἡμεῖς	ὑμεῖς
gen.	ἐμεῦ/ἐμέο/μεῦ	σεῦ/σευ/σέο/σεο	ἡμέων	ὑμέων
dat.	ἐμοί/μοι	σοί/σοι/τοι	ἡμῖν	ὑμῖν
acc.	ἐμέ/με	σέ/σε	ἡμέας	ὑμέας

2 Het persoonlijk voornaamwoord van de 3^e persoon

Behalve het voornaamwoord van de 3^e persoon αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτοῦ komen de volgende vormen voor:

	enkelvoud	meervoud	
gen.		σφέων/σφεων	
dat.	οἱ	σφίσι/σφι	
acc.	μιν	σφέας/σφεας	onz. meerv. σφέα/σφεα

Voorbeelden:

r. 9 σφι

r. 30 μιν

r. 38 οἱ

3 Het wederkerige voornaamwoord

In plaats van ἐαυ-/σεαυ- heeft Herodotus ἑωυ-/σεωυ-.

Voorbeeld:

r. 47 ἑωυτοῦ Attisch: ἑαυτοῦ

4 Het betrekkelijk voornaamwoord

De vormen van het betrekkelijk voornaamwoord beginnen vaak met een τ, behalve de vormen ὄς, ἦ, οἷ en αἷ. De verbuiging is in de verbogen naamvallen dus gelijk aan die van het lidwoord.

Voorbeelden:

r. 12	ἐν τῷ	<i>Attisch:</i> ἐν ῶ
r. 24	τὸν	<i>Attisch:</i> ὄν
r. 31	τὸ	<i>Attisch:</i> ὀ

D Werkwoorden

1 Augment

Het augment ontbreekt soms bij werkwoorden die met een klinker of tweeklank beginnen. Dit verschijnsel kan ook in het perfectum voorkomen.

Voorbeelden:

r. 2	ἀέθλον	<i>Attisch:</i> ἠθλοῦν
r. 6	ἐσσοῦντο	<i>Attisch:</i> ἠττωντο
r. 21	ἀνεῦρε	<i>Attisch:</i> ἀνηῦρε

2 Het werkwoord εἰμί (zijn) heeft, met name in het participium praesens, niet-samengetrokken vormen (ἐόν/ἐοῦσα/έόν, ἐόντος).

Daarnaast komen de volgende afwijkende vormen voor:

<i>2^e enk. praes. ind. act.</i>	εἶς	<i>Attisch:</i> εἶ
<i>1^e meerv. praes. ind. act.</i>	εἰμέν	<i>Attisch:</i> ἐσμέν
<i>3^e meerv. praes. opt. act.</i>	εἴησαν	<i>Attisch:</i> εἴεν
<i>3^e meerv. impf. ind. act.</i>	ἔσκον	<i>Attisch:</i> ἦσαν

Voorbeelden:

r. 27	ἐούσης	<i>Attisch:</i> οὔσης
r. 37	έόντα	<i>Attisch:</i> ὄντα
r. 41	έόντας	<i>Attisch:</i> ὄντας

3 De aoristus van φέρω is ἦνεκα; λέγω heeft naast de aoristus εἶπον ook een aoristus εἶπα.

Voorbeeld:

r. 46	ἐπενείκοντες
-------	--------------

E Varia

1 In plaats van het Attische οῦν vinden we bij Herodotus altijd ὦν.

Voorbeeld:

r. 26	ὦν	<i>Attisch:</i> οῦν
-------	----	---------------------

2 In plaats van het Attische γίγνομαι en γινώσκω vinden we bij Herodotus uitsluitend γίνομαι en γνώσκω.

Voorbeeld:

r. 10	ἐγίνοντο	<i>Attisch:</i> ἐγίνοντο
-------	----------	--------------------------

3 De vragende en betrekkelijke voornaamwoorden en bijwoorden die in het Attisch een π hebben, hebben bij Herodotus een κ.

Voorbeelden:

r. 31	κου	<i>Attisch:</i> που
r. 32	όκοῦ	<i>Attisch:</i> ὀποῦ
r. 51	ὄκως	<i>Attisch:</i> ὀπως